

Marsai Viktor

Szomália és a globális terrorizmus

Szomáliában több mint húsz éve változó intenzitással tart a klánok, frakciók közti polgárháború. A nemzetközi közösség az 1992–1995-ös ENSZ-misszió kudarca után lényegében elfeledkezett a térségről, amelyre csak a szeptember 11-i támadások után figyelt fel ismét. Hamar bebizonyosodott azonban, hogy az országban – a közhiedelemmel szemben – nincsenek számottevő al-Káida bázisok. A 2004 óta hatalmon levő Átmeneti Szövetségi Kormány csak a főváros, Mogadishu egyes részeit tartja ellenőrzése alatt, így az országnak állandó helye van a Failed State Index listavezetői között. Az ország kapcsán napjainkban egyre többet szerepel a híradásokban a globális terrorizmus és az iszlám radikálisok 2006 óta tartó térnyerése. Jelen írás arra hívja fel a figyelmet, hogy a sematikus és leegyszerűsítő gondolkodás helyett differenciáltan kell megközelítenünk a szomáliai biztonsági helyzet alakulását.

Szomália a kilencvenes évek közepétől a világ elfelejtett régiói közé számított, napjaink biztonságpolitikai híradásaiban azonban a kalózkodás mellett a globális terrorizmussal kapcsolatban is egyre gyakrabban kerül a figyelem középpontjába. Barack Obama amerikai elnöknek az új afganisztáni stratégiáról és a csapaterősítésekről elmondott 2009. decemberi beszédében Szomália a közel-keleti országok és Jemen mellett a terrorizmus fő bázisaként szerepelt, ami egyértelműen arra utal, hogy az Egyesült Államok tényként kezeli az al-Káida vagy vele szoros kapcsolatban álló terrorszervezetek jelenlétét Afrika szarvában. Ezt támasztják alá a Dzsibutiban állandósuló amerikai–francia terrorellenes különítmény műveleteiről fel-felröppenő hírek csakúgy, mint Shaul Shay vagy Yossef Bodansky monográfiái. Sőt Gordon Brown brit miniszterelnök a közelmúltban azt nyilatkozta, hogy a Pakisztánban meggyengült al-Káida olyan, a NATO és a nyugati

hatalmak által egyelőre kevésbé ellenőrzött régiókba csoportosítja át hálózatát, mint az Ádeni-öböl térsége. Mindazonáltal akadnak olyan biztonságpolitikai szakértők is (például Ken Menkhaus vagy Mark Bowden), akiknek erős fenntartásaik vannak ezzel a képpel kapcsolatban, és komoly kritikákat fogalmaznak meg Szomáliának a globális terrorizmusban betöltött szerepét illetően.

A jelen írás csak azokat a csoportokat tekinti terrorista típusú szervezeteknek, amelyek politikai – és/vagy részben ideológiai – célok elérése érdekében erőszakot alkalmaznak fegyvertelen polgári célpontok ellen, vagy erőszakos akció végrehajtásával fenyegetnek. Nem fogadja el továbbá azt a leegyszerűsítést sem, amely lényegében egyenlőségjelet tesz a radikális iszlámizmus és a terrorizmus közé. Ehelyett a szomáliai szélsőséges iszlám mozgalom létrejöttének és fejlődésének bemutatására koncentrálok, mert csak ebben a viszonylat-

ban érthető meg a terrrorszervezetekként definiált csoportok megszületése is.

A szomáliai iszlám radikalizmus kezdetei

Az iszlám szunnita ágához tartozó szomáli lakosság körében a vallási radikalizmus sohasem bírt számottevő támogatással. A nomád klánrendszer alapjain álló szomáli társadalmon belül a saría szigorú szabályrendszere sosem számított népszerűnek, ezért a jogszolgáltatási és bírászkodási struktúra nem sokat változott az évszázadok során, és az iszlámnak ezen a téren csekély jelentősége volt.

A szomáliai radikális iszlámista mozgalmak gyökerei az egyiptomi Muzulmán Testvériséghez nyúlnak vissza. A hetvenes, illetve nyolcvanas években mind több szomáli fordult meg a kairói és más közeli egyetemeken. Azt látták, hogy országuk képtelen kitörni a klánok közötti évszázados harcok ördögi köréből, a szocialista, majd kapitalista nyugati ideológiák átvételére tett kísérletekbe pedig hazájuk belerokkant. A saría alapjain álló iszlám állam megoldást kínált mind az ideológiai kiütkezésére, mind a klánok közötti feszültségekre azzal, hogy egy ezektől teljesen különböző rendszert kínált a társadalom tagjainak. E két probléma megszüntetése pedig esélyt adott volna a gazdasági reformok problémamentes végrehajtására és országuk felemelkedésére.

A nyolcvanas évek végétől zajló szomáliai polgárháború körülményei kedvező terepet biztosítottak arra, hogy a radikálisok megvessék a lábukat a térségben. Egyes szakemberek (Bodansky, Shay) szerint ebben a szudáni iszlám radikálisok szellemi – és sokszor politikai – vezetője, Ali Turabi és a kartúmi kormányzat vendégszeretét élvező Oszama bin Laden is aktív szerepet játszott,

sőt arra vonatkozóan is vannak elképzelések, hogy az iráni titkosszolgálatok is közreműködtek ebben a tevékenységben. Mindazonáltal úgy tűnik, hogy e törekvések mérsekelt eredménnyel jártak. Mohamed Farah Aidid tábornok, az egyik leghatalmasabb szomáliai hadúr ugyan kapcsolatba lépett az iszlámistákkal a közös ellenség – az ENSZ égisze alatt küzdő amerikai és egyéb külföldi katonák – legyőzése érdekében, a komoly támogatásokkal és tapasztalatokkal rendelkező Aidid azonban jobban bízott saját klánjában, mint a tőle idegen eszméket követő radikálisokban. A klánokon alapuló szomáli társadalom struktúrái a kilencvenes években még meglehetősen szilárdnak bizonyultak, és Aidid világosan érzekelte, hogy az iszlám szélsőségekkel való kapcsolata könnyen a visszaüthet. Bár vannak olyan híresztelések, hogy az 1993. október 3–4-i mogadishui csata során Aidid csapatai a külföldi (iráni) iszlámista önkéntesek szakértelmének köszönhették sikereiket. A téma legjobb ismerője, Mark Bowden kizárja, hogy az összecsapásban külföldi harcosok vettek volna részt, a világos bőrű irániak ugyanis komoly feltűnést keltettek volna a fekete lakosság körében.

Úgy tűnik, a harcedzett szomáli milíciáknak nem volt szükségük külföldi támogatásra ahhoz, hogy távozásra kényszerítsék az ENSZ-erőket. Az afganisztáni háborút megjárt szomálik – a számukat a források 200 főben határozzák meg – értékes tapasztalatokra tettek szert a szovjetek elleni gerillaharcban, az 1977 óta folyamatosan hadban álló Szomáliában azonban rajtuk kívül is bőven akadnak fegyverforgató férfiak. A hatalom megszerzésére törő haduraknak semmi szükségük sem volt egy iszlámista mozgalomra, amely a klánrendszer felszámolását, a saríát, valamint társadalmi reformokat hirdet, és hosszú távon egyértelmű konkurenciaként jelenik meg a helyi hatalmasságokkal szem-

ben. Ha voltak is külföldről érkező iszlámista harcosok 1992–1995 között Szomáliában, minimális befolyásuk volt az események alakulására, és sem a társadalomban, sem a helyi hatalmasságok között nem sikerült támogatókat szerezniük. Ali Turabi és az irániak nem tudtak jelentős bázisokat kiépíteni Szomáliában, és miután az évtized közepén az Egyesült Államok nyomására Szudán egyébként is felhagyott az iszlámisták támogatásával, a radikalizmus Szomáliába történő exportja ideiglenesen megszakadt.

Az iszlámisták térhódításának realitását azonban a fentebbieknél jóval pontosabban szemlélteti az egyetlen jelentős szomáli radikális szervezet, a Hasszan Turki és Hasszan Dahir Aweys alapította Al-Itihad Al-Islamiya (AIAI – Iszlám Egység) története. Az AIAI anyagi támogatásban is részesült külföldi radikális csoportoktól, azonban ez sem volt elegendő arra, hogy sikereket érjen el. Az egymással hadakozó klánalapú frakciók viszáltaikat félretéve támadtak az AIAI csoportjaira mindenütt, ahol azok igyekeztek megvetni a lábukat. Emiatt a szervezet egyetlen stratégiai fontosságú várost sem tudott elfoglalni, csupán a központoktól távol eső, az etióp–kenyai–szomáli hármashatár közelében fekvő Luuq városában sikerült ideiglenesen berendezkednie 1991 és 1996 között.

Az AIAI uralma előrevetítette azt az ellentmondásos helyzetet, mi vár Szomáliára egy iszlámista hatalomátvétel esetén: egyik oldalon stabilizáció és esély az újjáépítésre, a másikon terror és elnyomás. Az AIAI fegyveres erejével fenntartotta a rendet, bevezette a sariát (testi fenytésekkel és csonkítással, házasságtörés esetén pedig halálra kövéléssel), megtiltotta a drogfogyasztást, és kötelezte a nőket a csador viselésére. A fiúgyermek számára iskolákat hoztak létre, ahol arabul tanultak és vallási oktatásban részesültek, a lakosság számára kórházat alapítottak, amelynek mintaszerű műkö-

dését a nemzetközi szervezetek is elismerték. Mivel az iszlámisták elutasították az ENSZ-beavatkozást, katonai megfigyelők nem voltak a területen, a segélyszervezetek azonban zavartalanul tevékenykedhettek. Luuq Szomália egyik legbiztonságosabb és legstabilabb szeglete lett az évtized közepére, amelyre mind a külföldi NGO-k (például az *African Medical and Research Foundation – AMREF*), mind a határ menti erőszak visszaszorulását üdvözlő kenyai kormány elismeréssel tekintett.

Az idillnek azonban hamar vége szakadt, mert felszínre kerültek azok a tényezők, amelyek mind a mai napig meggátolják az iszlám radikálisokkal folytatható érdemi párbeszédet. A szélsőségesek képtelenek voltak tolerálható mederben tartani ideológiájukat, és a kezdetben a belső biztonság megeremtésére alkalmazott erőszak hamarosan nézeteik terjesztésének és ellenfeleik likvidálásának eszközévé vált. 1996-ban Addisz-Abeában merényletet kíséreltek meg Abdul Majid Husszein etióp közlekedésügyi és kommunikációs miniszter ellen, de Aweys és Turki azzal védekeztek, hogy a mozgalom etióp szárnya hajtotta végre a robbantást. Az addisz-abeai kormány nem hitt a radikálisoknak, annál is inkább, mert az AIAI fegyveresei épp a szomszédos Puntföldön tettek kísérletet pozícióik megerősítésére. Az etióp hadsereg benyomult Szomáliába, és könnyedén szétverte az AIAI milíciát, ami a luuqi iszlámista közigazgatás végét jelentette. A szervezet maradéka az ország belsőjébe húzódott vissza.

Az új iszlámista stratégia

Kudarca ellenére a luuqi vállalkozás létfontosságú tapasztalatokkal járt a szomáli iszlámisták számára, és döntő szerepe lett

abban, hogy 2006-ban az ország egészére kiterjesztették a hatalmukat. A radikálisok rájöttek arra, hogy nem érdemes elkülönülniük a társadalom többi részétől, hanem annak szöveteibe beépülve kell minél több embert megnyerniük tanaiknak. Ennek legjobb fórumai a sajtó, a közigazgatás (bíróóságok), az egészségügy és mindenekelőtt az oktatás lett. Az AIAI számos tagja vállalt tanári szerepet az elemi iskolától kezdve a mogadishui egyetemig, és egyre több pozíciót szereztek meg a növekvő számú iszlám bíróságokon is. A folyamat sikerét jól jelzi, hogy az iszlámisták az Abdullah Juszuf vezette autonóm Puntföld kormányában is rendelkeztek pozíciókkal, miközben az elnök a radikálisok egyik legelszántabb ellenfele volt. Az AIAI egykori tagjai már nem törekedtek arra, hogy önálló közigazgatási egységeket hozzanak létre, mert felismerték azok sebezhetőségét és támadhatóságát. Nem erőltették a klánhatárok megszüntetését, mivel Luuqban ezen a téren kezdetben komoly ellenállásba ütköztek, amely azonban a közszolgálati rendszer kiépülése és a közbiztonság javulása után jelentősen csökkent.

Etiópia és Szomália. A két ország történelme során mindig is feszült viszonyban volt egymással, részben a kulturális különbségek (muszlim–keresztény ellentét), részben az etiópok meg-megújuló hódítási kísérletei miatt. Sokat rontott a helyzeten, hogy függetlensége elnyerése után Szomália nyíltan irredenta politikát folytatott, ami miatt egy évtizedes háborúba keveredett szomszédjával (1977–1988). Etiópia a polgárháború alatt többször is fegyveresen beavatkozott a szomáli belpolitikába, és a 2006-os offenzíva eleve nem sok jóval kecsegtetett. A lakosság mély gyűlölettel fogadta a külföldi katonákat, ami nagyban hozzájárult az Átmeneti Szövetségi Kormány hitelének aláásásához.

A radikálisok katonai stratégiájukon is változtattak. Az etióp támadáskor Dahir Aweys azzal szembesült, hogy hosszú évek munkájával létrehozott milíciáját a reguláris erők órák alatt elsöpörték. Nem véletlen, hogy ebből okulva 2006-ban az iszlámisták nem vállalták a nyílt harcot az etióp erőkkel, hanem a gerillaharc és az aszimmetrikus hadviselés eszközeihez folyamodtak.

Az iszlámista hatalomátvétel

Az iszlám szélsőségesek szomáliai előretörését számos tényező segítette, azonban ezek az elemek – külső támogatás, rugalmasság, helyzetfelismerés, alternatív megoldás a szomáli társadalom problémáira – mit sem értek volna, ha a szomáli állam és a társadalom nem jut abba a kétségbeejtő helyzetbe, amelyben a 21. század beköszönte találta.

Közel húsz év polgárháborúi után a szomáli lakosság bárkit szívesen fogadott, aki rendet és stabilitást tudott hozni a sokat szenvedett országnak – még akkor is, ha ennek a saría bevezetése és egy iszlámista diktatúra volt az ára. Szomália korábbi vezetői – a hadurak, klánvezérek, üzlemberek, hivatásos politikusok – ugyanis semmit sem tettek a helyzet javítására. Az összeomlott szomáli állam romjain a fragmentált hatalom birtokosai kiskirályokként uralkodtak az általuk ellenőrzött – néha csak egy-egy városra kiterjedő – területeken, amelyek fölött teljhatalommal rendelkeztek: megvámolták a nemzetközi segélyszállítmányokat, elosztották egymás között a külföldről érkező pénzeket, fegyvereseik szabadon garázdálkodtak. Bár a hadurak igyekeztek ügyelni arra, hogy teljesen sose szipolyozzák ki alattvalóikat, az országot a reménytelenség és a jövőkép teljes hiánya jellemezte.

A helyi vezetők mindig részt vettek az újabb és újabb, külföldi szállodákban és külföldi pénzen szervezett megbékélési és újjáépítési konferenciákon, ahol megígérték, hogy elfogadják az épp aktuális központi kormány fennhatóságát és együttműködnek vele – majd kifizetetlen számlákat maguk mögött hagyva hazatértek, hogy mindent ott folytassanak, ahol abba hagytak. A hadurak, frakció- és klánvezérek kiismerték magukat az anarchiában, felosztották egymás között a hatalmat és az ország javait, és busás haszonra tettek szert az illegális fegyver- és kábítószer-kereskedelemből, a természeti kincsek kiárulásából, a külföldi vállalatok által az illegális személtérakásért fizetett összegekből. Senkinek sem állt érdekében közülük, hogy felrúgja ezt a rendszert, és behódoljon egy – valószínűleg hasonlóan korrupt – központi kormányzatnak. A szenvedő felet, az egyszerű szomáli embereket pedig senki sem képviselte a konferenciákon.

Mindezek után nem csodálkozhatunk azon, hogy a szomáli társadalom kezdetben jelentős mértékben támogatta a muszlim szélsőségesek előretörését, és a lakosság körében gyorsan terjedt az iszlámista ideológia. Az, hogy ezzel lényegében nem tesznek mást, minthogy egyik rémuralmat lecserélik a másikra, csak később vált nyilvánvalóvá.

A kilencvenes évek elején, a polgárháború éveiben Mogadishu egyes kerületeiben, majd szerte az országban elszaporodtak az úgynevezett iszlám bíróságok. Ezekben a szervezetekben kezdetben semmiféle radikalizmus vagy politikai szándék nem kapott teret, fő céljuk egy minimális közigazgatás működtetése volt a hadurak árnyékában: kisebb ügyekben bírászkodtak, adót szedtek, megszervezték a szemétszállítást. A saría mellett a hagyományos szokásjog elemei is fontos szerepet kaptak az eljárásokban, szó sem volt a napjainkra jellemző

megkövezésekről vagy csonkításokról. A mozgalom sikerét jól jellemzi, hogy 2000-ben a különböző bíróságok társulásából Mogadishuban létrejött az Iszlám Bíróságok Uniója (*Islamic Courts Union – ICU*). A bővülés azonban óhatatlanul együtt járt az ideológiai és vallási heterogenitás térnyerésével. Az iszlám radikálisok a fentebb bemutatott stratégiát alkalmazva egyre nagyobb szerepre tettek szert az ICU-ban. A jövő eseményeit előrevetítette, hogy az ICU fegyveres milíciái az ezredforduló után a szélsőségesek irányítása alá kerültek. Bár az ICU vezetője a mérsékelt Sarif Ahmed lett, a háttérben Dahir Aweys és az emberei mozgatták a szálakat. A tünetek egyre aggasztóbbak lettek: Aweys emberei részt vettek a mogadishui olasz temető feladásában, amelynek a helyére kiképzőtáborot építettek, és valószínűleg őket terheli Kate Peyton BBC-tudósító és őt segélyszervezeti dolgozó meggyilkolása is.

Az Egyesült Államok egyre nagyobb aggodalommal szemlélte az ICU radikalizálódását. 2006-ban terroristabarátnak bélyegezte az iszlámistákat, és jelentős összegekkel támogatta az ellenük támadó hadurak szövetségét. Az iszlámisták azonban – jelentős társadalmi támogatással bírva – győzelmet arattak a hadurak fölött, és uralmukat fokozatosan kiterjesztették az egész országra. Bevezették a saríát, megtiltották az alkoholfogyasztást és a futball-világbajnokság közvetítéseinek nyomon követését. Számos esetben megtámadták a segélyszervezetek munkatársait, akikben külföldi gyarmatosítókat láttak. Az iszlámisták új rendjére az ICU legerősebb és legszervezettebb milíciája, az al-Sabab ügyelt, amely halállal vagy csonkítással torolt meg minden „erkölcsi” vétséget. A hadurak terrorját az iszlámisták terrorja váltotta fel.

Az ICU egyeduralma azonban nem bizonyult tartósnak. Etiópia – az Egyesült Álla-

mok támogatásával – 2006 decemberében támadást indított az iszlámisták ellen, akik a nyílt összecsapás helyett gerillaháborúba kezdtek. Az elhúzódó harcokban egyik fél sem kért vagy adott kegyelmet, és a szenvedő fél ismét a polgári lakosság lett. 2009 januárjában az etióp haderő a feladatát átadta az Afrikai Unió békefenntartóinak, és anarchiát hagyva maga után, távozott az országból. Abdullah Juszuf, majd a radikálisokkal szakító Sarif Ahmed kormányai azonban – megfelelő fegyveres erő híján – képtelennek bizonyultak a központi hatalom megerősítésére, s az al-Sabab jelenleg is uralja Szomália középső és déli területeinek jelentős részét.

Az al-Sabab mint terrorszervezet

Annak meghatározása, hogy mi is tulajdonképpen az al-Sabab, korántsem egyszerű feladat. Ha a terrorizmus hármasság definíciójánál maradunk, egyértelmű, hogy napjainkban az al-Sabab lefedi ezt a kategóriát: politikai és ideológiai célok elérése érdekében ugyanis rendszeresen hajt végre pokolgépes és fegyveres támadásokat nem csupán az AU békefenntartói és az Átmeneti Szövetségi Kormány (*Transitional Federal Government* – TFG) katonái ellen, de a különféle NGO-k és segélyszervezetek munkatársai, sőt szomáli civilek ellen is. 2007-től egyre gyakoribbak lettek az öngyilkos akciók, amelyek korábban elképzelhetetlenek voltak Szomáliában, ráadásul ezek szervezettsége és koordinációja is nagyobb lett; egyre gyakoribbak lettek a késleltetett és összehangolt robbantásos merényletek, ráadásul az al-Sabab igyekszik az ország azon régióira is kiterjeszteni az erőszakot – például az önmagát függetlennek nyilvánító, a stabilitás

TFG (*Transitional Federal Government* – *Átmeneti Szövetségi Kormány*). A 2004-ben hatalomra kerülő kormányzövetséget azon az alapon hozták létre, hogy a tucatnyi eredménytelen megbékélési konferencia és kormányalakítás után egy olyan vezetés kerüljön Szomália élére, amely valóban elkötelezett a változások mellett, ezért az ország összes jelentős klánja helyet kapott a kormányban. A centrifugális erők és az egyéni érdekek azonban túl erősnek bizonyultak, és Abdullah Jusuf elnök próbálkozásai a helyi hadurak letörésére és a központi hatalom megerősítésére hamar kudarcba fulladtak. Mindazonáltal a nemzetközi közösség továbbra is a TFG-t ismeri el Szomália legális vezetésének, és az Afrikai Unió 2007-ben telepített békefenntartóinak feladata a TFG védelme és munkájának elősegítése.

mintaképének számító Szomáliföldet vagy az autonóm Puntföldet –, amelyek az elmúlt évtizedekben viszonylagos békét élveztek.

Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy az al-Sabab sok szempontból is gerillahadsereg: jól szervezett vezetése több ezer harcost mozgat, akik nehézfegyverekkel is rendelkeznek, és több esetben is sikeresen harcoltak az etióp hadsereg, az AU és a TFG harckocsijai és tüzérsége ellen. Az al-Sabab egész régiókat tart az ellenőrzése alatt a Hamászhoz vagy a Hezbollához hasonlóan, ráadásul politikai szervezetként született, és a terrorista eszközök széles körű alkalmazása – bár sosem állt távol tőle – csak később került bele a szervezet repertoárjába. A ma egyértelműen terrorszervezetként definiált csoportokkal szemben világos és jól behatárolható politikai célja van: a szomáliai hatalomátvétel, egy működő központi kormányzat és egy iszlám állam létrehozása. Dahir Aweys többször is kijelentette, hogy őt egyedül Szomália érdekli, nem áll kapcsolatban Oszama bin Ladennel és a terroristákkal. Bin Laden 2006-os internetes hangüzene-

tére, amelyben felszólította a muszlim világot az ICU támogatására Nyugat-ellenes harcában, Daweys úgy reagált, hogy ezek pusztán szavak, és a terrorvezér foglalkozzon inkább a saját dolgával.

Mindezek alapján jelenleg úgy tűnik, az al-Sabab és az egyéb TFG-ellenes erőket tömörítő politikai szervezet, a Szövetség Szomália Felszabadításáért (*Alliance for Re-Liberation of Somalia – ARS*) a tálibokhoz hasonlóan inkább gerillamozgalomnak tekinthető, amely céljai elérése érdekében nem ódzkodik esetenként terrorista eszközöket is felhasználni. A határok persze képlékenyek és gyorsan változnak. A kérdés jelen pillanatban az, hogy az ARS és az al-Sabab vajon valóban megmarad-e Szomália keretei között, vagy számítanunk kell arra, hogy bekapcsolódik a globális terrorizmusba. Ahhoz, hogy erre a kérdésre válaszolni tudjunk, meg kell vizsgálnunk a globális terrorizmus helyzetét Afrika szarvában.

A globális terrorizmus Afrika szarvánál

Kétségtelen tény, hogy a régió a terrorizmus története szempontjából kiemelt jelentőségű. Ez a térség volt az, ahol az al-Káida és Oszama bin Laden Nyugat-ellenes hadjárata a kezdetét vette, és azóta is több hozzá köthető támadás történt a térségben.

Milyen szerepe volt Szomáliának ezekben az eseményekben? 1998-ban az ország még csak tranzitútvonalként és háttérbázisként szerepelt, illetve a támadás szellemi atyja, Fazul Abdullah Mohammed – aki jó kapcsolatot ápolt néhány egykori AIAI-taggal – ide menekült a felelősségre vonás elől. A 2003-as merényletkísérletkor azonban már egyértelmű bizonyítékok ke-

Merényletek, 1998–2003.

– 1998. augusztus 7-én délelőtt 10.00-kor Nairobi-ban öngyilkos merénylők 750 kilogramnyi autóbba rejtett robbanóanyagot hoztak működésbe az amerikai nagykövetség bejáratánál. 213 ember – 90 százalékban kenyaiak – vesztette életét, és több mint négyezren sebesültek meg. Ezzel egy időben a tanzániai Dar es-Salaamban levő USA-nagykövetség ellen is pokolgépes támadást hajtottak végre. A 11 halálos áldozat mind egyike helyi lakos volt.

– 2002. november 28-án a főleg izraeliek által látogatott mombasai Paradise Hotel ellen hajtottak végre öngyilkos támadást. A 200 kilogramm robbanószerrel megrakott Land Rover belehajtott az épületbe. A detonáció 13 helyi és három izraeli állampolgárt ölt meg. Ezzel egy időben a mombasai repülőtér kerítésén túlról két darab Strela SA-7-es, vállról indítható föld-levegő rakétát lőttek ki az Arkia légitársaság repülőgépre, amelynek fedélzetén 261 utas – szintén túlnyomóan izraeli állampolgárok – és tíz főnyi személyzet tartózkodott. A rakéták az infrarej elöregedése miatt elvétették a célpontot.

– 2003 júniusában fenyegetés érkezett az USA kenyai nagykövetségére, hogy a WTC elleni támadáshoz hasonlóan repülőgépet fognak belevezetni az épületbe. Ezzel párhuzamosan az amerikai titkosszolgálatok a kenyai hatóságokkal kooperálva felszámoltak egy sejtet, amely az 1998-as támadás mintájára gépkocsival akart behajítani a nagykövetség épületébe. Az Egyesült Államok erre reagálva ideiglenesen bezárta külképviseletét.

rültek elő – és ez volt az első eset –, hogy szomáliai személyek, illetve kenyai szomáli menekültek is részt vettek az al-Káida irányította akció előkészítésében.

2003 óta azonban egyetlen, a globális terrorizmushoz köthető támadás sem történt a térségben. Mindezek alapján úgy látszik, hogy a térségben operáló titkosszolgálati és rendőri erők – ahogy azt a 2003-as eset is bizonyította – képesek voltak meggyengíteni az itteni terrorszervezeteket. Bár 2003-ban szomáli elkövetők is a hatóságok látószögébe kerültek, az egyet-

len eset, amikor valószínűleg Szomália és radikálisai aktívan részt vettek egy külföldi terrortámadásban, az 1996-os addisz-abebei robbantás volt. Bár Szomália környezetében számos olyan állam fekszik Jementől Kenyáig, ahol bizonyított az al-Káida jelenléte, úgy tűnik, globális terror-szervezetek csak minimális mértékben tudták megvetni a lábukat az országban, amelyet – korlátozott mértékben – legfeljebb infrastrukturális háttérként használhatnak. Ken Menkhaus kiváló monográfiájában részletesen foglalkozik ennek okával, és bár kötete idestova hatéves, megállapításainak többsége máig helytálló: Szomália diffúz viszonyai nem teszik lehetővé a külföldiek elvegyülését a társadalomban, az idegen kultúrából érkezők képtelenek beilleszkedni és észrevétlenül eltűnni a lakosság között. A különféle érdekeltek és a CIA, valamint más nyugati titkosszolgálatok intenzív jelenléte miatt szinte biztos, hogy külföldi terrorista tartózkodási helye nem marad sokáig titokban.

A Dzsibutiban állomásozó amerikai terrorellenes kontingens bevetéseiről több hír is keringett a sajtóban, és a közelmúltban a szomáli radikálisok számos vezetőjét likvidálták. A térség domborzati viszonyai nem nyújtanak olyan kiváló menedéket, mint Afganisztánban és Pakisztánban, ráadásul itt nem létezik az a biztos háttország, ahová a terroristák visszahúzódhatnak. A nyugati célpontok száma minimális, és az USA egyre több UAV-t és műholdat vet be a szomáli határok szorosabb ellenőrzésére.

Látnunk kell azt is, hogy az al-Sabab hatalma sem a régi, és az iszlámisták 2006-os egyeduralmához, úgy tűnik, egyelőre nincs visszaút. Az ARS frakciói egyre inkább széttöredeztek, legutóbb pedig Kismayóban fegyveresen támadtak egymásra. Míg az al-Sabab korábban ki tudta

erőszakolni a több mint 20 000 fős, jól képzett és felszerelt etióp reguláris erők kivonulását, úgy tűnik, hogy ma képtelen megbirkózni a sokkal kevésbé képzett és elkötelezett, alig 5500 burundi és ugandai békefenntartóval.

Mindezek alapján az látszik, hogy a szomáli lakosság mozgósítása és bekapcsolása a globális terrorizmusba elenyésző sikereket tud csak felmutatni, az al-Sabab pedig a helyi problémák miatt nem lát túl a térség határain. Van azonban egy olyan elem, amely figyelmet érdemel Szomália kapcsán: ez pedig a szomáli diaszpóra kérdése.

A szomáli diaszpóra és a terrorizmus

A becslések szerint ma a világ különböző pontjain a szomáli migránsok száma eléri az egymilliót. Közösségeik megtalálhatók az Egyesült Államoktól Ausztráliáig, Európától Észak-Afrikáig. Egyedül Nagy-Britanniában 200 000 szomáli származású ember él. Ez a milliós közösség az elmúlt években több terrorcselekmény vagy annak előkészítése kapcsán is a figyelem középpontjába került:

- a 2005. július 21-i londoni metrómérenylet-kísérlet során (nem azonos a július 7-i, sikeres támadással) a terroristák egyike szomáli menekült volt;
- 2007-ben egy brit állampolgárságú, szomáli származású személy öngyilkos támadást hajtott végre Baidoában;
- az Egyesült Államok titkosszolgálatai számára feltűnt, hogy a minneapolis-i szomáli közösség tagjai közül az elmúlt két évben két hullámban tucatnyian tűntek el, majd zömmel ismét visszatértek: egyikük Szomáliában felrobbantotta magát, 30 ember halálát okozva ezzel;

– 2009 augusztusában az ausztrál rendvédelmi szervek felszámoltak egy Sydney mellett működő sejtet, amelynek az volt a célja, hogy egy katonai laktanyába betörve, gépkarabélyokkal felszerelve hajtson végre mérszárlást a jelenlévők között. Mindhárom potenciális elkövető ausztrál állampolgárságú szomáli volt, és Afrika szarvában kapott kiképzést.

Ezek a fiatal szomáli férfiak és nők az esetek többségében Szomáliában kapták meg a megfelelő technikai és ideológiai felkészítést akciójuk végrehajtásához, sőt két esetben ott is követték el a merényleteket. Itt is szükséges azonban több oldalról megvizsgálnunk a történeteket. Áruklodó ugyanis, hogy a terroristák egyikét sem Szomáliában „fertőzte meg” a szélsőséges iszlám ideológia. A radikálisoknak nem volt kapcsolatuk Afrika szarvával, vagy már eleve külföldön születtek, vagy gyerekkorukban hagyták el a fekete kontinenst. Oszama bin Laden igazi győzelme és a terrorizmus elleni háború nyilvánvaló kudarca abban mutatkozik meg, hogy ezek a fiatalok úgy kerültek az iszlámista ideológia befolyása alá, hogy esetenként tízezer kilométerre éltek az iszlám radikálisok bázisaitól, és a befogadó állam több ezer dollárt költött az integrálásukra és életkörülményeik javítására. A szélsőséges tanok csak a médián, az interneten és egyes helyi radikális vallási vezetőkön keresztül jutottak el hozzájuk, nem voltak közvetlen tapasztalataik a háború eseményeiről, mégis terroristákká váltak. Az elkövetők között egyetlen egy sem volt, aki Afrika szarvában került volna először kapcsolatba az iszlámista eszmékkel, kiutazásukat és felkészítésüket is valószínűleg az al-Sababnál szervezettebb és nemzetközibb szervezet oldotta meg.

Látnunk kell azonban a jelenség korlátait is. Azok a személyek, akik a 2005. július 7-i

londoni támadást utánozva autodidakta módon igyekeztek bekapcsolódni a dzsihádba, nem értek el sikert: házi készítésű amatőr bombáik nem léptek működésbe. Egy robbanószerkezet összeépítése még az internet és a modern kémia világában sem egyszerű – az elmúlt év karácsonyának merényletkísérlete is azt bizonyítja, hogy még egy kvázi szakember számára sem egyszerű feladat egy működőképes bomba összeszerelése. Szomálián kívül a szélsőségesek egyetlen esetben sem jártak sikerrel. Két ízben a merénylők Afrika szarvában hajtották végre támadásaikat, az Egyesült Államokba hazatérő társaik pedig nem kerültk el a titkosszolgálatok figyelmét, így mozgásterük jelentősen beszűkült. Ausztráliában a hatóságok szintén nem hagytak lehetőséget a terroristáknak a cselekvésre.

Mindezekből arra következtethetünk, hogy a titkosszolgálati háló nagyon szoros Szomália, még inkább pedig a szomáli menekültek külföldi közösségei körül. A világ különböző pontjairól kiképzésre érkező szélsőségesek nem tudnak észrevétlenül maradni Afrika szarvában, és ez nagyban korlátozza a lehetőségeiket. A nyugati hírszerző szolgálatok technikai apparátusuknak és a lassan egy évtizedes harc tapasztalatainak segítségével egyre precízebb munkát tudnak végezni. Jól jelzi ezt, hogy 2005 óta a nyugati világban nem következett be említésre méltó sikeres terrortámadás. Ahogy Gustavo de las Casas rámutatott, furcsa módon a világnak érdeemes életben hagynia egy meggyengített al-Káidát mint a szélsőségesek gyűjtőhelyét, mivel így a potenciális terroristák olyan csatornákon keresztül lépnek kapcsolatba kiképzőkkel, amelyeket a titkosszolgálatok már jól ismernek és ellenőriznek. Az igazi veszélyt – amint azt a londoni példa is igazolja – azok az egyének jelentik, akik egyedül vagy legfeljebb kis csoportban, függetlenül szervezik és hajtják végre a támadásaikat,

az ő előzetes felderítésük gyakorlatilag lehetetlen. Ugyanakkor ez magukat a csoportokat is korlátozza: a tapasztalatok és ismeretek terén önmagukra vannak utalva, és ez az éles helyzetekben gyakran lehetővé teszi az akciók megakadályozását, vagy azzal jár, hogy technikai hiányosságok miatt a támadás kudarcba fullad.

Összegzés

Szomália helyzete kétségkívül korunk egyik jelentős nemzetközi biztonsági kihívása. Azt sem tagadhatjuk, hogy az összeomlott ország több szállal is kapcsolódik a terrorizmushoz. Vigyáznunk kell azonban a sztereotípiákkal és az általánosításokkal, mert ezek könnyen olyan vakvágányra terelhetik a nemzetközi közösséget, mint az iraki vagy az afganisztáni háború.

Szomália kaotikus viszonyaival, egymással hadakozó haduraival korántsem a „terroristák paradicsoma”. Bár az al-Sabab ideológiája és módszerei gyakran megegyeznek az al-Káida és az egyéb iszlámista terrorszervezetek eszközeivel és retorikájával, ez még nem jelenti azt, hogy az al-Sabab is szerepet vállalna a globális dzsihádban, sőt a jelek inkább arra utalnak, hogy a szervezetnek és vezetésének elég problémája van Afrika szarván belül is. Az ARS-nek nincs olyan ikonszerű alakja, mint Oszama bin Laden, ugyanakkor a szomáli radikálisok többször is hangzottak, hogy függetlenek az al-Káidától.

Bin Laden terrorszervezete valószínűleg rendelkezik ugyan bázisokkal Afrika szarvában, ezek jelentőségét azonban nem érdemes eltúlozni. A szomáli hálózat erejét sem méretében, sem szervezettségében nem lehet összehasonlítani a szervezet arab-félszigeti (Szaúd-Arábia, Jemen) vagy közép-keleti (Afganisztán, Pakisztán) ágával.

Ami a szomáli diaszpórát illeti, a dzsihádistá ideológia térnyeréséhez köreikben Szomáliának és radikálisainak nem sok szerepe van. Az ország ugyan potenciális kiképzési terepet nyújt a számukra, a titkosszolgálati háló miatt azonban ez egyre kockázatosabb vállalkozás. Amennyiben pedig saját magukra támaszkodva igyekeznek elsajátítani a terrorizmus fortélyait, szembesülniük kell ismeretbeli és lélektani korlátaikkal.

A döntő kérdés az, hogy az Afrika szarva és a szomáli közösségek körüli titkosszolgálati háló mennyire bizonyul stabilnak, vajon nem csupán tüneti kezelés-e. A terrorizmus mögött az esetek többségében fellelhetők a nagyon is valós szociális és társadalmi problémák, és ez fokozottan igaz Szomáliára és menekültjeire. Amíg a Nyugat nem vállal felelősséget ezért az elfelejtett régióért, mindig akadnak majd olyan emberek, akiket meg lehet győzni a dzsihádjogosságáról és az erőszak igazságos voltáról. Ha változást akarunk elérni a terrorizmus elleni harcban, akkor a tűzoltás helyett a gyökerek elvágására, a terrorizmust kiváltó szociális és társadalmi okainak mérseklésére kell törekednünk. ■

Irodalom

Bowden, Mark: *A Mogadishu-ügy*. Budapest, 2000, Athenaeum.

Búr Gábor: Gyenge államok és államkudarok Afrikában. In *Államok és államkudarok a globalizálódó világban*. Szerk.: Marton Péter. Budapest, 2006, Teleki László Intézet, Külpolitikai Tanulmányok Központja, 194–211. o.

- Ferguson, Niall: The Axis of Upheaval. *Foreign Policy*, 2009 March/April, 56–58. o.
- Gettleman, Jeffrey: The Most Dangerous Place in the World. *Foreign Policy*, 2009 March/April, 60–69. o.
- Hegedűs Kata: Tizenhárom év anarchia: Szomália a hidegháború után. *Külügyi Szemle*, IV. évf., 2005. 1–2. szám, 37–61. o.
- Hegedűs Kata: Szomália – a véget nem érő háború országa. In *Államok és államkudarok a globalizálódó világban*. Szerk.: Marton Péter. Budapest, 2006, Teleki László Intézet, Külpolitikai Tanulmányok Központja, 212–241. o.
- Hettyey András: Szomália története és a környező országok szerepvállalása 2004 óta. *Külügyi Szemle*, VII. évf., 2008. 4. szám, 94–118. o.
- Jenkins, Brian Michael: Old Front Against Terrorism. <http://www.rand.org/commentary/2007/01/14/SDUT.html>.
- Jenkins, Brian Michael: Who has the Will to Fight Piracy? <http://www.rand.org/commentary/2009/04/21/GS.html>.
- Lewis, Ioan M.: *A modern history of the Somali*. Ohio, 2002, Ohio University Press.
- Makinda, Samuel M.: *Security the Horn of Africa*. London, 1992, Brassey's, Adalphi Paper 269.
- Menkhaus, Ken: *Somalia: State Collapse and the Threat of Terrorism*. Oxford, 2004, Oxford University Press, Adalphi Paper 364.
- Shay, Shaul: *Somalia Between Jihad and Restoration*. New Brunswick, 2008, Transaction Publishers.